

Інклюзія під час війни: як підтримати дітей з особливими потребами?

Звук повітряної тривоги чи вибухів, незнайомий простір, нові обставини викликають страх і тривогу в усіх дітей, у тому числі в дітей з особливими освітніми потребами.

Яким має бути освітній процес для таких дітей у воєнний час, чому важливо відновити звичні рутини та на що звернути увагу педагогам?

Під час війни діти втрачають своє базове відчуття безпеки, а це, своєю чергою, суттєво впливає на їхній настрій, емоційний стан, здатність навчатися та взаємодіяти з іншими.

Натомість керовані щоденні рутини, однакові ритуали та зрозумілий розклад дають школярам, у тому числі учням з особливими освітніми потребами, відчуття безпеки.

Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України розробив рекомендації щодо організації навчального процесу для дітей із порушеннями [зору](#), [слуху](#) та [інтелектуального розвитку](#).

26 квітня 2022 року Кабінет Міністрів [затвердив](#) зміни до організації інклюзивного навчання під час війни. Школи та інші заклади освіти часто стають прихистком для родин із регіонів активних бойових дій.

Низку порад для організації навчання дітей з особливими освітніми потребами під час війни можна [адаптувати](#) з часів дистанційного навчання під час карантину.

Практичні поради для педагогів

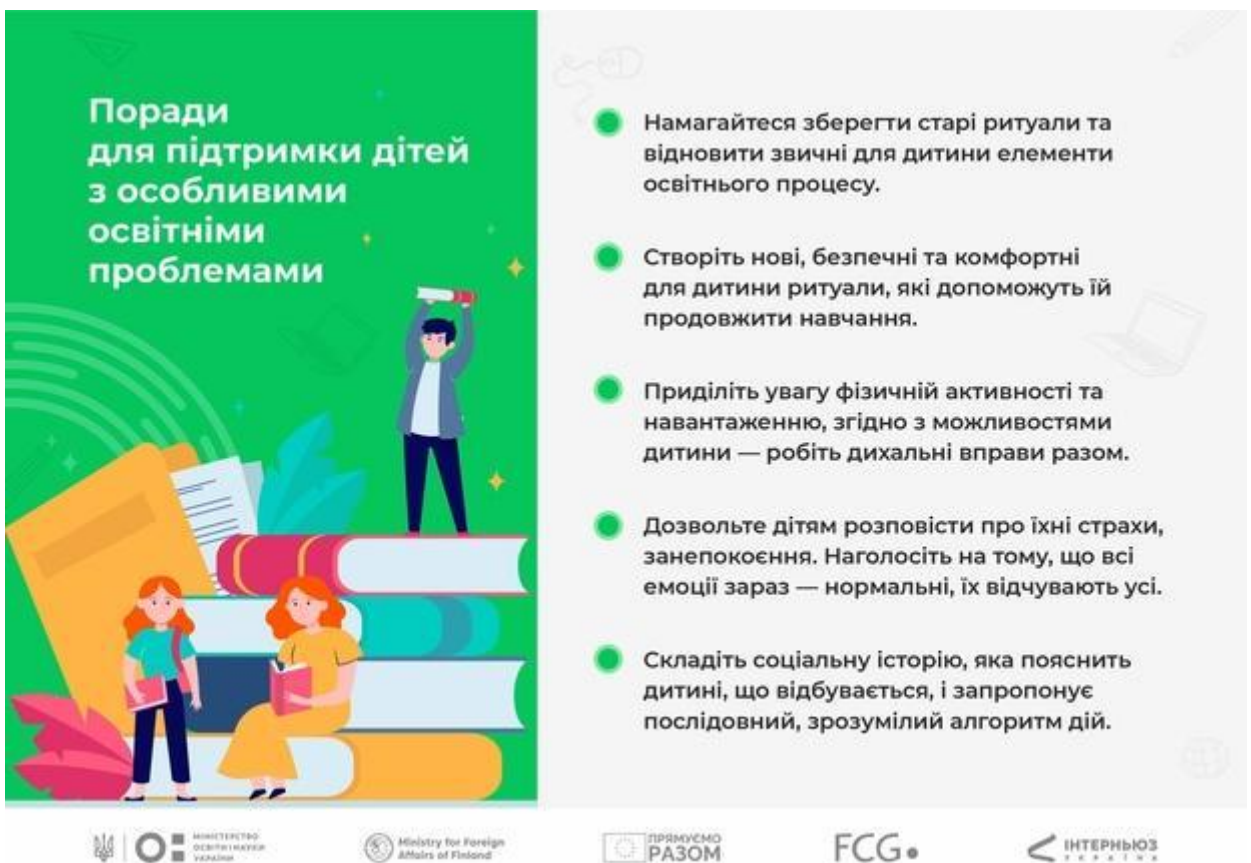
Ключова роль в адаптації до нових умов дитини з особливими освітніми потребами належить педагогу, переконана Вікторія Гончар, мама 10-річного Дмитра.

До початку повномасштабної війни сім'я мешкала в Полтаві. Нині хлопчик навчається у школі *Niezwyczajna Szkoła* («Незвичайна школа» – авт.) у Юзефуві, Польща.

«Школа, де навчається Дмитрик, спеціалізується на навчанні дітей з особливими освітніми потребами. Тому син одразу потрапив у дружню атмосферу. Адаптація була поступовою: спершу дітей не навантажували навчанням, звикання відбувалося у формі гри, з українськомовними педагогами. Діти встигли познайомитися і потоваришувати між собою. Через два-три тижні розпочалося навчання з різних предметів», – розповідає Вікторія.

На її думку, індивідуальний підхід, любов, розуміння, дружнє ставлення вчителя допомагає дитині відчувати себе потрібною в нових умовах. Адже саме педагоги згуртовують дітей, дозволяють їм розкритися і навчатися із задоволенням.

Онлайн-навчання також може і має бути [інклюзивним](#) і залучати до спільної роботи всіх учнів – онлайн чи офлайн.

Поради для підтримки дітей з особливими освітніми проблемами

- Намагайтеся зберегти старі ритуали та відновити звичні для дитини елементи освітнього процесу.
- Створіть нові, безпечні та комфортні для дитини ритуали, які допоможуть їй продовжити навчання.
- Приділіть увагу фізичній активності та навантаженню, згідно з можливостями дитини — робіть дихальні вправи разом.
- Дозвольте дітям розповісти про їхні страхи, занепокоєння. Наголосіть на тому, що всі емоції зараз — нормальні, їх відчувають усі.
- Складіть соціальну історію, яка пояснить дитині, що відбувається, і запропонує послідовний, зрозумілий алгоритм дій.

Logos at the bottom: Ministry of Education and Science of Ukraine, Ministry for Foreign Affairs of Finland, ДІЯМО РАЗОМ, FCG, ІНТЕРНЬОЗ

2021 року з'явився перший у світі українськомовний додаток [«Digital Inclusion»](#) з піктограмами для комунікації. Він допомагає в

альтернативній і додатковій комунікації, зокрема, з дітьми з аутизмом, розвиває мовлення та творче мислення.

Дітям з розладами аутистичного спектру, дітям з порушеннями мовлення, порушеннями зору та ін. можуть знадобитися комунікативні картки, наприклад, зі словами «так» і «ні», які дозволять учителям краще комунікувати з кожним учнем. Картки можуть бути кольоровими для дітей, які ще вчать читати, або тактильними для дітей з порушеннями зору.

Педагогиня Білоцерківської гімназії – початкової школи № 15, тренерка НУШ Жанна Гріневич зауважує: школярі з особливими освітніми потребами нині потребують посиленої підтримки, насамперед емоційної.

«Такі учні шукали опори. Тож я та асистент учителя працювали над тим, аби налагодити емоційний зв'язок, згадати наші рутинні дії, ритуали, до яких звикли діти. Щоденні короткі ранкові зустрічі, вітання, побажання, емоційні налаштування, розмови на буденні теми та висловлювання власної думки – все те, що було знайомим та приємним для них у повсякденному шкільному житті», – ділиться досвідом учителька.

Педагоги Білоцерківської гімназії організували чіткий розклад та описали алгоритм дій щодо навчальної роботи.

«Це було нескладно, оскільки ми вже третій рік працюємо на платформі Classroom. Також разом з іншими школярами діти з особливими освітніми потребами повною мірою залучені до онлайн-уроків на платформі Meet. Для них ми проводили додаткові нагадування з візуальним супроводом (картинки, позначки тощо), роз'яснення стосовно правил підключення, спілкування в ефірі. Це допомогло дітям відчувати підтримку, долати стрес та почуватися у безпеці», – розповідає вчителька.

Навчання в класі Жанни Гріневич тривало у звичному режимі: школярі з особливими освітніми потребами працювали разом зі своїми однокласниками, виконували завдання, які їм до снаги. Частину завдань вони опрацьовували з допомогою асистента в окремій онлайн-кімнаті чи індивідуально. Іншим важливим фактором було спілкування з однокласниками: спільні ігри, онлайн-святкування днів народження дозволяли зосередити увагу на позитивних моментах життя.

Додаткові можливості для дистанційного навчання

Під час дистанційного навчання дітям з особливими освітніми потребами почасти потрібна допомога батьків, аби проговорювати візуальну інформацію на екрані. Додаткові можливості для школярів пропонує платформа [«Всеукраїнська школа онлайн»](#) для змішаного та дистанційного навчання учнів 5-11 класів.

У травні 2022 року представники Українського інституту розвитку освіти презентували [«Путівник по Всеукраїнській школі онлайн»](#). Він допоможе школярам, педагогам та батькам опанувати ресурс та використовувати всі його можливості. У пригоді може стати також створений волонтерами сайту Освіта.ua [Telegram-бот](#).

До кожного уроку на платформі існує транскрипт усного мовлення вчителя з синхронним підсвіченням кожної репліки. Ним можуть скористатися учні та учениці з порушеннями слуху. А школярі з порушенням зору зможуть слухати аудіодискрипції – детальні описи предметів та процесів на відео.

Із платформою зручно працювати й педагогам. Вони можуть самостійно адаптувати тексти для легкого читання, використовувати додаткове коментування, переклад на українську жестову мову та інші ресурси для підтримки учнів. Платформа містить Кабінет вчителя, що дає вчителю можливість відстежувати прогрес кожного учня, ділити клас на підгрупи тощо.

Методи підтримки учнів з особливими потребами

Для таких учнів особливо важлива стабільність, зазначає кандидатка психологічних наук, психотерапевтка, дитяча нейропсихологиня Марія Максимчук. Разом із нею ми зібрали 5 порад для педагогів, які допоможуть їм у роботі з дітьми під час війни (у тому числі з учнями з особливими освітніми потребами).

1. Старі ритуали

Якщо можливо, відновіть звичні для дитини елементи освітнього процесу. Це може бути вітання з учителем уранці, руханка між уроками, повернення «довоєнного» розкладу тижня – будь-що, добре знайоме учневі чи учениці. Такий ритуал додає стабільності

та створює опору під час навчання для всіх школярів, не лише для дітей з особливими освітніми потребами.

2. Нові ритуали

Новим ритуалом може бути особливе вітання на початку дня чи прощання після завершення занять. Якщо уроки відбуваються офлайн, найкраще підійде фізичний контакт – давати «п'ять» учителю або сусіду по парті тощо.

Водночас не забувайте, що ця активність має бути прийнятною для учня. Так, якщо більшість дітей люблять давати «п'ять», то з обіймами краще бути обережними.

Якщо заняття відбуваються онлайн, запропонуйте зробити «сенсорну зарядку», коли кожен учень розповідає, що зараз бачить, чує, відчуває на запах, смак чи дотик. Така вправа «заземлює» та знижує тривожність. Або ж запропонуйте учням по черзі назвати по одному предмету жовтого кольору, які є навколо них, чи по одному звуку, який вони заразчують тощо.

3. Зарядка

Перед тим, як переходити до нового уроку чи заняття, приділіть увагу тілу. Для цього підійдуть:

- дихальні вправи (5 глибоких вдихів / видихів або дихання «по квадрату»: «малюючи» поглядом квадрат, на його вертикальних уявних гранях робимо вдих / видих, а на горизонтальних – паузи; виходить: вдих – пауза – видих – пауза);
- розтягування або легка фізична активність (тягнемось вгору стоячи, як дерево, і з видихом нахилиємось вниз; стоячи, плескаємо праву руку лівою і навпаки; тупчемо двома ногами тощо).

Такі вправи повертають увагу до тіла, відволікають від тривожних думок, неспокою та роздратування.

4. Емоції

Дозвольте дітям розповісти про їхні страхи, занепокоєння, але водночас не змушуйте їх це робити. Усі ми зараз відчуваємо багато розпачу, безсилля, люті, печалі, тож дуже важливо не забороняти дітям висловлювати такі емоції, плакати чи дратуватися.

Запитайте на початку дня: «Як минув вечір? А ніч? Чи гарно спали?». Запропонуйте дітям соціально прийнятний спосіб виразити свої емоції: кусатися не можна, а от чимдуж відгамселити подушку, дрібно порвати папірці або що – так! Окремо наголосіть на тому, що це – нормальні емоції, їх відчуваємо ми всі.

5. Війна та безпека

Складіть соціальну історію (прості ілюстрації з короткими підписами) про те, що нині війна, навчання в школі змінилося, як поводитися, коли лунає сирена, й чому це так важливо. Така історія пояснить дитині, що відбувається, і запропонує послідовний, зрозумілий алгоритм дій у певній ситуації (повітряна тривога тощо).

Для дітей з особливими освітніми потребами у навчанні важливо забезпечити:

- інтерактивність**
спільне навчання та комунікацію між учнями та вчителями;
- диференціацію**
врахування можливостей кожного учня;
- індивідуальний підхід**
урахування індивідуальних особливостей дітей, в тому числі тих, які зумовлені тими чи іншими порушеннями розвитку;
- гнучкість**
навчання в комфортному для учня чи учениці темпі.

Інклюзивне навчання у воєнний час: що далі?

До війни питання інклюзії привертало значну увагу українських освітян. Так, за день до початку повномасштабного вторгнення з'явився перший [навчально-методичний посібник](#) з асистивних технологій для спілкування «Теорія та практика використання альтернативної комунікації для осіб з особливими освітніми потребами».

Унаслідок війни діти потребують більш уважного ставлення. Дуже важливо дотримуватися коректної термінології та не наголошувати на пережитому травматичному досвіді.

Попри всі труднощі, які виникли у зв'язку з організацією дистанційного навчання під час війни, педагогиня Жанна Гріневич помічає й певні успіхи.

«Учні з особливими освітніми потребами не втратили набутих умінь та навичок, соціалізації, академічних знань. Їхній прогрес ми здобували разом нелегкою працею команди фахівців, дітей та батьків. Сильні сторони кожної дитини, які ми визначили раніше, допомагали нам добирати завдання, в яких кожен учень проявляв себе успішним. Тож я радію, що вони працювали разом з класом у звичному для них режимі», – каже Жанна Гріневич.

Ярослава Кобинець

Цей матеріал було створено в рамках Проєкту “Навчаємось Разом” за фінансової підтримки Європейського Союзу та Міністерства закордонних справ Фінляндії. Зміст публікації є виключно відповідальністю автора і необов'язково відображає погляди Європейського Союзу, Міністерства закордонних справ Фінляндії.